

08

พระพุทธรูปดอกไม้ในอำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่: รูปแบบและจารึก*

Buddha Image Made of Flowers in Phrao District Chiang Mai Province: Patterns and Inscriptions

Received: August 28, 2023 | Revised: September 18, 2023 | Accepted: October 6, 2023

ดร.ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี** Dr. Sirisak Apisakmontri

สมศักดิ์ พรหมจักร*** Somsak Promjak

พระสมุห์อานนท์ อินทวิไล**** Phra Samuh Anon Indavaṃso

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่องพุทธศิลปกรรมบำบัด: การร่วมสร้างพระพุทธรูปดอกไม้
ในชุมชนบ้านป่าต๋มดอน อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริม
วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

This article is part of the research on Buddhist Art Therapy: Co-Building A Buddha Flower of Ban Pa Tum Don Community, Phrao District, Chiang Mai Province. Research Project Funded By Thailand Science Research and Innovation Fund.

** อาจารย์ สาขาวิชาพุทธศิลปกรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่ อีเมล: sak_api@hotmail.com

Lecturer, Department of Buddhist Arts, Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University Chiang Mai Campus, email: sak_api38@hotmail.com

*** อาจารย์ หลักสูตรศิลปศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ
เชียงใหม่ อีเมล: somsak011@gmail.com

Lecturer, Arts Education Program, Faculty of Humanities and Social Sciences,
Chiang Mai Rajabhat University. email: somsak011@gmail.com

**** นักศึกษาระดับปริญญาเอก สาขาวิชาพุทธศิลปกรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ อีเมล: khunanonpu@gmail.com

Doctoral student, Department of Buddhist Arts, Graduate School Mahachula -
longkornrajavidyalaya University Chiang Mai Campus. email: sak_api38@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์รูปแบบและจารึกที่ฐานของพระพุทธรูปดอกไม้ในอำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ สรุปผลการศึกษาดังนี้ รูปแบบพระพุทธรูปดอกไม้แบ่งได้เป็นพระพุทธรูปยืนกับนั่ง โดยพระพุทธรูปยืนที่แสดงวัตถุทรงกลมในพระหัตถ์ อาจหมายถึงพระพุทธรูปปางรับผลสมอตามคติเถรวาท หรือพระโภชชัยคุรุตามคติมหายาน ส่วนพระพุทธรูปนั่ง ทรงเครื่อง พบ 2 ลักษณะ คือ สวมมงกุฎทรงสูง และสวมมงกุฎทรงเตี้ย โดยพบทั้งที่สวมฉลองพระองค์แขนยาวและแขนสั้น สำหรับพระพุทธรูปนั่ง ไม่ทรงเครื่อง แสดงความโดดเด่นด้วยจีวรที่ดึงมาปิดองค์สาขาเป็นรูปครึ่งวงกลมและการซ้อนกันของชายจีวรบนองค์สาขานอกจากนี้ยังพบเป็นพระสาวกที่มีนัยหมายถึงพระอุปัชฌาย์และพระบัวเข็ม สำหรับจารึกที่ฐาน จารึกด้วยอักษร 3 ประเภท คือ อักษรธรรมล้านนา อักษรไทใหญ่ และอักษรพม่า โดย พ.ศ. ที่เก่าที่สุดในจารึก คือ พ.ศ. 2438 ที่พบมากที่สุด คือ พ.ศ. 2470 ที่พบใหม่ที่สุด คือ พ.ศ. 2478 จารึกทั้งหมดอยู่ในสมัยครุบาทุนเจ้าบุญจุ่ม (บุญจุ่ม) สิริวิชัย ปกครองวัดป่าตุ่มดอน อันเป็นช่วงก่อนและหลังการสร้างวิหารพระพุทธรูปทั้งหมดนำเข้ามาจากประเทศพม่า โดยพ่อค้าวัวต่าง ในพุทธศตวรรษที่ 25 โดยจารึกมีเนื้อหาแสดงถึงคติความเชื่อเกี่ยวกับอายุพระพุทธศาสนา และความปรารถนาความสุข โดยมีพระนิพพานเป็นเป้าหมายสูงสุด

คำสำคัญ: พระพุทธรูปดอกไม้, รูปแบบ, จารึก

A b s t r a c t

This research article aims to analyze the patterns and inscriptions at the base of the Buddha image in Phrao District, Chiang Mai Province. The results of the study showed that Flower Buddha images can be divided into standing and sitting Buddha images. The standing Buddha image depicts a round object in his hand. This may refer to the Buddha taking the anchor fruit in Theravada or Bhaisajyaguru in Mahayana. The sitting Buddha images dressed in royal clothes are found in two styles: wearing a high and low crown and wearing long and short sleeve clothes. For sitting Buddha images not dressed in royal attire, a unique feature is seen in pulling the robe to cover the right shoulder in a semicircle shape and overlapping the robes on the left shoulder. In addition, the disciple sculptures, Phra Upakut and Phra Bua Khem, were found with inscriptions at the base, which could be inscribed with three types of characters: Lanna script, Tai script and Burmese script. The oldest inscription is 1895; the most common is 1927; and the newest is 1935, and all of the inscriptions were in the reign of Kruba Bhun Chao Boon Chum Sirivichayo, the abbot of Wat Pa Tum Don, which was the period before and after the construction of the temple. All Buddha images had been imported from Burma by merchants in the 25th century of the Buddhist Era. The inscription contains contents about the age of Buddhism and wishes of having nirvana as the ultimate goal.

Keywords: Buddha statue made of flowers, patterns, inscriptions

บทนำ

พระพุทธรูปดอกไม้ หมายถึง พระพุทธรูปที่ใช้ผงดอกไม้แห้งเป็นวัสดุหลักในการสร้าง ต่อกับดินละเอียด และคลุกด้วยยางรัก จนได้เนื้อที่มีลักษณะนิ่มไม่แข็งมากเกินไป เหมาะกับการนำไปปั้นพระพุทธรูป บางครั้งอาจผสมกับข้าวเหนียวตากแห้งหรือวัสดุธรรมชาติอื่นๆ ด้วย หรืออาจใช้ผงดอกไม้ผสมกับยางรักและสมุก ปั้นตกแต่งบนโครงที่สานด้วยไม้ไผ่ที่พันไว้ด้วยผ้าฝ้ายดิบในกรณีที่ต้องการสร้างพระพุทธรูปองค์ใหญ่ ด้วยเทคนิคการสร้างเฉพาะตัว จึงทำให้พระพุทธรูปดอกไม้มีน้ำหนักเบาเพราะด้านในกลวง

ในอดีตพระพุทธรูปดอกไม้มีชื่อเรียกที่ต่างกันไป ได้แก่ พระพุทธรูปมุกดอกไม้หอม หรือพระพุทธรูปมุก ตามจารึกที่ฐานพระพุทธรูปวัดดอกคำ (ฮันส์ เพนธ์ 2519: 122) หรือพระพุทธรูปมุกเกสร วัดหมื่นล้าน (ฮันส์ เพนธ์ 2519: 65) หรือพระพุทธรูปเกสรดอกไม้ก็เรียก ชาวไทใหญ่เรียกพระปานปอง แปลว่าพระพุทธรูปที่สร้างจากดอกไม้หลากชนิด โดยคำว่าปานหมายถึงดอกไม้ และปองหมายถึงรวมกัน นอกจากนี้ชาวไทใหญ่ยังเรียกพระพุทธรูปชนิดนี้ว่า เจ้าพะลำสาน เพราะด้านในเป็นไม้ไผ่สาน หรือเจ้าพะลำห้วน เพราะด้านในใช้ผ้าห้วนหรือผ้าฝ้ายดิบกรุทับโครงไม้ไผ่ หรือเจ้าพะลำซาโล่ก็เรียก โดยคำว่าซาโล่ คือ สมุกหรือผงถ่าน อย่างที่ชาวล้านนาเรียกพระพุทธรูปมุก (สมุก) นั่นเอง โดยในบทความนี้ จะใช้คำว่าพระพุทธรูปดอกไม้

ทั้งนี้ในคัมภีร์อานิสงส์การสร้างพระพุทธรูป ฉบับวัดป่าบางจันทน์ (มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย 2552: 4289) ระบุอานิสงส์การสร้างพระพุทธรูปจากผงดอกไม้ผสมยางรักว่ามีอานิสงส์มากถึง 100 กบ ปริมาณอานิสงส์ที่ได้นั้นมากกว่าการสร้างพระพุทธรูปด้วยวัสดุอื่น เช่น หิน ไม้ จันทน์ สำริด งาช้าง ก่ออิฐถือปูน เป็นต้น แต่มีอานิสงส์น้อยกว่าพระพุทธรูปที่สร้างจากทองคำและแก้วมณี ด้วยเหตุนี้จึงอาจกล่าวได้ว่าดอกไม้บูชาเป็นวัสดุที่มีคุณค่าอย่างยิ่งตามความเชื่อพุทธศาสนิกชนล้านนา แม้จะเป็นวัสดุธรรมชาติที่หาได้ง่ายในชีวิตประจำวัน แต่เมื่อมีการใช้ดอกไม้ประกอบพิธีบูชาพระรัตนตรัยแล้ว คุณค่าในตัววัสดุจึงเพิ่มสูงขึ้น โดยเฉพาะคุณค่าทางจิตใจ และด้านความศักดิ์สิทธิ์

ในอดีตปรากฏการสร้างพระพุทธรูปดอกไม้ในหลายพื้นที่ทั่วเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งสะท้อนให้เห็นความนิยมในการเลือกใช้วัสดุประเภทนี้ ทว่าปัจจุบันพบว่าการสร้างพระพุทธรูปดอกไม้มีปริมาณที่ลดลงมาก จนแทบจะไม่ใช่ที่รู้จักของผู้คนในสังคม แต่ยังคงปรากฏอยู่ในพื้นที่วัฒนธรรมไทใหญ่ พม่า สำหรับในเชียงใหม่ วัดที่ยังคงเก็บรักษาพระดอกไม้ไว้เป็นจำนวนมากวัดหนึ่ง คือ วัดป่าดุ่มดอน และวัดสันขวาง ทั้ง 2 วัดตั้งอยู่ในตำบลป่าดุ่มดอน อำเภอพร้าว กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เป็นชาวไทใหญ่อพยพมาจากรัฐฉาน เมียนมา โดยในต้นพุทธศตวรรษที่ 24 มีการอพยพของผู้คนจากรัฐฉานเข้ามาอีกครั้งหนึ่ง โดยใน พ.ศ. 2375 จึงมีการสร้างวัด

ป่าดุ่มดอน (กรมการศาสนา 2533: 321) และสร้างวัดสันขวางขึ้นใน พ.ศ. 2418 (กรมการศาสนา 2533: 569)

ด้วยปริมาณการสร้างที่ลดลงและการสูญหายไปของพระดอกไม้มิในปัจจุบัน ทำให้มีความจำเป็นต้องเร่งศึกษาเกี่ยวกับพระพุทธรูปดอกไม้มิในล้านนา ตลอดจนการอนุรักษ์พระพุทธรูปดอกไม้ของวัดทั้ง 2 ในอำเภอพร้าว ทำให้มีตัวอย่างมากพอที่จะศึกษาได้ถึงรูปแบบและจารึกที่ฐานพระพุทธรูปดอกไม้ได้

วัตถุประสงค์

1. เพื่อวิเคราะห์รูปแบบพระพุทธรูปดอกไม้ในอำเภอพร้าว
2. เพื่อวิเคราะห์จารึกที่ฐานพระพุทธรูปดอกไม้ในอำเภอพร้าว

วิธีการศึกษา

เริ่มจากการสำรวจและบันทึกภาพถ่ายพระพุทธรูปดอกไม้ที่วัดป่าดุ่มดอนและวัดสันขวาง พร้อมกับการสัมภาษณ์พระสงฆ์ คนในชุมชน จากนั้นจึงเป็นขั้นตอนการศึกษาโดยการถอดแบบภาพถ่ายเป็นลายเส้นพร้อมทั้งอ่านจารึกที่ฐาน ก่อนสู่ขั้นตอนการวิเคราะห์รูปแบบและจารึก โดยใช้แนวคิดว่า พระพุทธศาสนาในการอธิบายความ ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับพระโภชัชยคุรุ พระอุปคุต และพระบัวเข็มในการอธิบายรูปแบบ และแนวคิดอายุพระพุทธศาสนา และความสุขในพระพุทธศาสนาสำหรับการอธิบายจารึก

แผนผังที่ 1 วิธีการศึกษาพระพุทธรูปดอกไม้
(ที่มา: ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี)

แนวคิดที่ใช้ในการวิเคราะห์

1) แนวคิดพระโภชชยคุรุ

พระโภชชยคุรุ คือ พระพุทธเจ้าสูงสุดทางการแพทย์และโอสถ มีพระนามเต็มว่า พระโภชชยคุรุไวฑูรยประภา พระนามอื่นๆ เช่น เกษัชราชา โภชชยคุรุไวฑูรยประภารราชา แปลตามอักษรว่า พระพุทธรูปที่มีรัศมีสีน้ำเงินดังไฟฑูรย์ เชื่อว่าทรงเป็นผู้ปลดปล่อยมนุษย์จากความทุกข์อันเกิดจากโรคทางกายและโรคทางใจ นิยมในประเทศเนปาล จีน ญี่ปุ่น เกาหลี เวียดนาม กัมพูชา และทิเบต พบทั้งในปางสมาธิ นั่งขัดสมาธิเพชร ในพระหัตถ์ถือกิ่ง

สมอหรือผลสมอระหว่างนิ้วหัวแม่มือกับนิ้วชี้ และปางยืน พระหัตถ์ขวาแสดงปางประทานอภัย พระหัตถ์ซ้ายถือขวดยา มักพบขนาบด้วยพระโพธิสัตว์สุริยประภาและจันทร์ประภา

พระนามพระองค์ปรากฏครั้งแรกในนิมลเกียรตินิทเทศสูตร ฉบับคัดลอกในรัชสมัยเจ้าชายโชโตกุ ประเทศญี่ปุ่น ราว พ.ศ. 1135 ตั้งว่า “...ดูก่อนท้าวราช ฌ เบื้องอดีตภาคอสงไขยกัลป์อันประมาณมิได้ ในสมัยพุทธูปบาทกาลแห่งพระผู้มีพระภาคผู้ทรงพระนามโภชัชยคุรุราชตาตถาคต พระองค์เป็นผู้ควรบูชา เป็นพระอรหันต์ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง...” (ธนุตม์ ธรรมพิทักษ์ 2563: 21) ในคัมภีร์โภชัชยคุรุไวฑูรยประภาตถาคตสูตร และคัมภีร์พระโภชัชยคุรุไวฑูรยประภาสัปตพุทธปุรวปนิชานวิเศษสูตร สมัยราชวงศ์ถัง ที่มีอายุในราวพุทธศตวรรษที่ 13 ก็ได้กล่าวถึงปนิชานของพระโภชัชยคุรุที่จะเป็นแพทย์ไว้ข้อที่ 6 และ 7

หลังจากนี้ความคิดเกี่ยวกับพระโภชัชยคุรุจึงได้แพร่หลายไปสู่ทิเบต กัมพูชา และไทย ตั้งแต่ช่วงก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 ในลักษณะเรื่องเล่าที่แสดงถึงอำนาจบารมีของพระองค์ในการช่วยเหลือมนุษย์ให้หายป่วยได้ โดยในกัมพูชามักทำเป็นพระพุทธรูปนาคปรก มีทั้งทรงเครื่องและไม่ทรงเครื่อง ในมือที่ประสานกันเหนือพระเพลา มีหม้อยาเล็กๆ เป็นต้น

2) แนวคิดพระอุปคุต

ประวัติของพระอุปคุตไม่ปรากฏในพระไตรปิฎก แต่มีในคัมภีร์บาลียุคหลัง ที่ชัดเจนที่สุด คือ คัมภีร์โลกบัญญัติ ปฐมสมโพธิกถา โอศกาวทานของสรวาสดีวาทีน เป็นต้น เล่าถึงชาติตระกูลของพระอุปคุตว่าเป็นพ่อค้าน้ำหอม เมืองมถุรา เมื่อยังไม่ได้บรรพชาได้ช่วยบิดาทำการค้าขาย มีสติปัญญาดี ศึกษาธรรมกับพระสาณกวาสินเถระ บรรลุอนาคามีตั้งแต่ยังไม่ได้บวช และบรรลุอรหัตผลหลังจากบวชไม่นาน

อย่างไรก็ตามในตำนานท้องถิ่นล้านนาและภาคอีสาน กล่าวถึงชาติกำเนิดของท่านต่างออกไปว่า เป็นลูกนางปลา หรือนางเงือก บางตำนานว่า

เป็นโอรสของพระพุทธเจ้า (วัชรสารณ์ ดิษฐุปัน 2556: 1-28)

พระอุปัคตเป็นพระสงฆ์ที่พระเจ้าอโศกทรงเลื่อมใส ได้ช่วยปราบมารที่จะเข้ามารบกวนพิธีอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุบรรจุไว้ในพระเจดีย์ 84,000 องค์ ที่พระเจ้าอโศกได้สร้างไว้ (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส 2530: 271) ในปฐมสมโพธิกถายังกล่าวถึงที่อยู่ของท่านว่าอยู่ในปราสาทในสะดือทะเล

ทั้งนี้ เรื่องราวของพระอุปัคตในคัมภีร์ต่างๆ เกี่ยวข้องกับน้ำเสมอ ด้วยเหตุนี้ท่านจึงเป็นสัญลักษณ์ของน้ำ การควบคุมน้ำ การควบคุมฝน เกี่ยวข้องกับความอุดมสมบูรณ์ ดังเห็นได้จากปรากฏการณ์ในบางพื้นที่ที่แห่พระอุปัคตเพื่อขอฝน ทั้งในพระราชพิธีสิบสองเดือนก็กล่าวถึงพระอุปัคตว่าเป็นพระขอฝน (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว 2526: 552-555)

3) แนวคิดพระบัวเข็ม

คำว่าบัวในพระบัวเข็ม มาจากลักษณะสีระชะที่มีใบบัวปกคลุมในประติมากรรมอันเป็นตัวแทนของพระบัวเข็ม ส่วนคำว่าเข็มเรียกตามปมูนูนตามส่วนสำคัญของร่างกาย 9 จุด ได้แก่ หน้าผาก 1 หัวไหล่ 2 ข้อศอก 2 หัวเข่า 2 และข้อเท้าหรือฝ่าเท้าอีก 2 ภายในปมูนูนเหล่านั้นได้ฝังตะกรุดของคลัง หรือเวทมนตร์เอาไว้

ปัจจุบันเชื่อกันว่าพระบัวเข็มเป็นองค์เดียวกับพระอุปัคต (ฉัฐวุฒิ สุทธิสงคราม 2502: 19) พระบัวเข็มที่มีชื่อเสียง คือ พระบัวเข็มที่วัดกลางน้ำ ผ่องต่ออู กลางทะเลสาบอินเล มี 5 องค์ ใช้แทนพระพุทธเจ้าทั้ง 5 ในสมัยภัทรกัป สร้างจากผงดอกไม้เช่นกัน บางองค์นอกจากฐานจะเป็นดอกบัวแล้ว ยังมีลายหอย ลายปลา บ่งบอกถึงที่มาขององค์พระว่ามาจากวัดกลางทะเลสาบ พระบัวเข็มที่อินเลนี้เป็นที่เคารพศรัทธาอย่างมาก จนทองที่ปิดทำให้ไม่สามารถมองเห็นรูปร่างเดิม

ทั้งนี้ พระบัวเข็มมักมีขนาดเล็ก และมีจำนวนมาก ทั้งยังมีหลากหลายรูปแบบ พระปัญญาหนันทมนี (2509: 11-12) อธิบายถึงขนาด จำนวน และ

รูปแบบที่หลากหลายของพระบัวเข็มที่พบในประเทศไทยว่า ชาวพม่าสร้างขึ้นเพื่อแก้บนในลักษณะการสะเดาะเคราะห์ต่ออายุ เช่นเดียวกับที่ชาวจีนสร้างพระเงินพระทององค์เล็กๆ ทำด้วยตะกั่วในการแก้บนต่ออายุ

4) แนวคิดอายุพระพุทธศาสนา

พระศรีวิสุทธิวงศ์ (2598: 1-12) ชี้ให้เห็นร่องรอยของคติการกำหนดอายุพระพุทธศาสนาในพระวินัยปิฎก จุลวรรค เรื่องที่พระนางมหาปชาบดีโคตมีซึ่งเป็นพระน่านางขอบวชในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงตรัสกับพระอานนท์ว่า “ดูก่อนอานนท์ ถ้าผู้หญิงจักไม่ได้บวชในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว พรหมจรรย์จักตั้งอยู่ได้นาน พระสังฆกรรมจักดำรงอยู่ได้ตลอด 1,000 ปี แต่หากเหตุที่ผู้หญิงบวชเข้ามาในพระธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศ พรหมจรรย์จักไม่ตั้งอยู่นาน พระสังฆกรรมจักตั้งอยู่ได้เพียง 500 ปี” ความนี้เป็นเช่นเดียวกับที่ปรากฏในพระสูตรต้นตปิฎก อัญจนนิบาต อังคุตรนิกาย

ต่อมามีการอธิบายความเรื่องอายุพระพุทธศาสนา 1,000 ปี ในคัมภีร์สมันตปาสาทิกา อรรถกถาพระวินัยปิฎก โดยพระพุทธโฆษาจารย์ ที่คัมภีร์ระบุว่าพระสังฆกรรมจะดำรงอยู่ได้ 1,000 ปี แต่ด้วยความสามารถของพระชินาสพผู้ถึงความแตกฉานในปฏิสัมภิทาญาณ ทำให้พระปฏิเวธสังฆกรรมจะมีอยู่ตลอด 5,000 ปี ด้วยสามารถแห่งการบรรลุมรรคผลลดหลั่นตามลำดับ ดังนี้ ภายในพันปีที่ 1 ยังมีพระอรหันต์ชินาสพผู้ได้บรรลุปฏิสัมภิทาญาณ ภายในพันปีที่ 2 ยังมีพระอรหันต์ชินาสพประเภทสุกขวิปัสสกะ ภายในพันปีที่ 3 ยังมีผู้ได้บรรลุมรรคผลเป็นพระอนาคามี ภายในพันปีที่ 4 ยังมีผู้ได้บรรลุมรรคผลเป็นพระสกิทาคามี และภายในพันปีที่ 5 ยังมีผู้ได้บรรลุผลเป็นพระโสดาบัน ด้วยอาการเช่นนี้พระพุทธศาสนาจึงอยู่ได้ 5,000 ปี

การอธิบายของพระพุทธโฆษาจารย์ในทำนองเดียวกันนี้ยังปรากฏในคัมภีร์มโนรถปुरुณี อรรถกถาอังคุตตรนิกาย ต่อมาจึงพบการอ้างเรื่องราวพระพุทธศาสนาจักดำรงอยู่ได้ 5,000 ปี ในมิลินทปัญหา และพระบาลีกัสสปสังยุตต์ นิทานวรรค เป็นต้น เมื่อมีการแพร่หลายของความคิดนี้จึงทำให้เกิดความ

เชื่อเรื่องอายุของพระพุทธศาสนาในสมัยพระพุทธเจ้าโคตมะว่าจะดำรงอยู่ได้ 5,000 ปี

ด้วยเหตุนี้ แรกเริ่มนั้นพระพุทธองค์มิได้พยากรณ์ไว้ว่าพระพุทธศาสนาในสมัยพระองค์จะอยู่ได้ 5,000 ปี ตรี้อย่างมีเงื่อนไขว่า ถ้าผู้หญิงไม่ได้บวช พระพุทธศาสนาจะอยู่ได้ 1,000 ปี ต่อมาพระโฆษาจารย์จึงได้ขยายความไปในทำนองว่าด้วยความสามารถของพระอรหันต์ พระพุทธศาสนาสมัยพระพุทธเจ้าโคตมะจะสามารถอยู่ต่อไปได้อีก รวมเป็นเวลา 5,000 ปี

5) แนวคิดความสุขในพระพุทธศาสนา

ความสุข คือ ความสบายกายและใจ เกิดจากการได้เสวยอารมณ์ที่น่าปรารถนา ได้เห็น ได้ยิน ได้ดมกลิ่นที่ต้องการ เป็นการได้สนองความต้องการของร่างกายและจิตใจ ในพระพุทธศาสนากล่าวถึงความสุข 13 คู่ (พระไตรปิฎก 2532: 102-105) ดังนี้ 1) คิหิสุข คือ สุขของคฤหัสถ์ กับ ปิณฑชชาสุข คือ สุขในชีวิตการบวช 2) กามสุข คือ สุขที่เกิดจากกาม กับ เนกขัมมสุข คือ สุขที่เกิดจากเนกขัมมะ 3) อุปิสุข คือ สุขที่มีอุปธิ (สุขกลัวทุกข์ ได้แก่ สุขในไตรภูมิ หรือโลกียสุข) กับ นิรูปิสุข คือ สุขที่ไม่มีอุปธิ (สุขไม่กลัวทุกข์ ได้แก่ โลกุตตรสุข) 4) สาสวสุข คือ สุขที่มีอาสวะ กับ อนาสวสุข คือ สุขที่ไม่มีอาสวะ 5) สามิสสุข คือ สุขที่อิงอามิส กับ นิรามิสสุข คือ สุขที่ไม่อิงอามิส 6) อริยสุข คือ สุขของพระอริยะ กับ อนริยสุข คือ สุขของผู้ไม่ใช่พระอริยะ 7) กายิกสุข คือ สุขทางกาย กับ เจตสิกสุข คือ สุขทางใจ 8) สัมปัตติกสุข คือ สุขที่มีปีติ (ได้แก่ สุขในฌานที่ 1 และที่ 2) กับ นิสัมปัตติกสุข คือ สุขที่ไม่มีปีติ (ได้แก่ สุขในฌานที่ 3 และที่ 4) 9) สาตสุข คือ สุขที่เกิดจากความยินดี (อรรถกถาอธิบายว่าได้แก่ สุขในฌาน 3 ชั้นต้น) กับ อุเบกขาสุข คือ สุขที่เกิดจากอุเบกขา (ท่านว่าได้แก่สุขในฌานที่ 4) 10) สมานิสสุข คือ สุขที่เกิดจากสมานิ (ไม่ว่าอุปจารสมานิ หรืออัปนาสมานิ ก็ตาม) กับ อสมานิสสุข คือ สุขที่ไม่ได้เกิดจากสมานิ (สุขที่ไม่ถึงสมานิ) 11) สัมปัตติการัมมณสุข คือ สุขที่เกิดจากฌานมีปีติเป็นอารมณ์ (สุขเกิดแก่ผู้พิจารณาฌาน 2 ชั้นแรกที่มีปีติ) กับ นิสัมปัตติการัมมณสุข คือ สุขที่เกิดจากฌานไม่มีปีติ

เป็นอารมณ์(สุขเกิดแก่ผู้พิจารณาณที่ 3 และที่ 4 ซึ่งไม่มีปีติ) 12) สาทา
รัम्मณสุข คือ ความสุขที่เกิดจากณามีความยินดีเป็นอารมณ์ (สุขเกิดแก่ผู้
พิจารณาณที่ 3 แรกที่มีรสขึ้น) กับ อุเบกขารัम्मณสุข คือ ความสุขที่เกิด
จากณามีอุเบกขาเป็นอารมณ์ (สุขเกิดแก่ผู้พิจารณาณที่ 4 ซึ่งมีอุเบกขา)
13) รูปารัम्मณสุข คือ ความสุขที่มีรูปฌานเป็นอารมณ์ กับ อรูปารัम्मณสุข
คือ ความสุขที่มีอรูปฌานเป็นอารมณ์

เมื่อนำความสุขทั้ง 13 คู่ มาจัดแบ่งตามระดับของความสุข จะได้ 3
ระดับ (พระไตรปิฎก 2532: 92-95) คือ 1) กามสุข คือ ความสุขเนื่องด้วย
กาม ได้แก่ ความสุขที่เกิดจากกามคุณ 5 ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ
(สัมผัสทางกาย) ที่น่าปรารถนาน่าใคร่ น่าพอใจ เป็นสุขทางวัตถุ บางครั้งเรียก
สามิสสุข คือสุขอาศัย (วัตถุ) กามสุขนี้เป็นประโยชน์สุขในปัจจุบัน เช่น การ
มีสุขภาพดี มีร่างกายแข็งแรง เป็นอยู่สบาย มีเงินทอง มีอาชีพเป็นหลักฐาน
พึ่งตนเองได้ในทางเศรษฐกิจ รวมถึงการมีสถานะในสังคม และมีครอบครัวที่
ดี เป็นต้น 2) ฌานสุข คือ ความสุขเนื่องด้วยฌาน ได้แก่ ความสุขที่เกิดจาก
ฌาน 8 หรือสมาบัติ 8 จัดเป็นนิรามิสสุข แต่ก็ยังเป็นเหตุให้มีกำมิดมั่นถือ
มั่นได้ ที่สุดอาจกลายเป็นเครื่องขัดขวางการบรรลุนิพพาน จึงเป็นสิ่งที่ต้อง
ละเช่นเดียวกับกามสุข 3) นิพพานสุข คือ สุขเนื่องด้วยนิพพาน เป็นการ
ดับกิเลสและกองทุกข์ มี 2 ประเภท ได้แก่ 1) สอุปาทิเสสนิพพานธาตุ คือ
นิพพานที่ยังมีเบญจขันธ์เหลือ 2) อนุปาทิเสสนิพพานธาตุ คือ นิพพานไม่มี
เบญจขันธ์เหลือ เป็นนิพพานของพระอรหันต์ผู้ระงับการเสวยอารมณ์ทั้งปวง
แล้ว (พระไตรปิฎก 2532: 392)

รูปแบบพระพุทธรูปดอกไม้

พระพุทธรูปดอกไม้ที่วัดป่าต๋มตอน มีจำนวน 33 องค์ ที่วัดสันขวาง
มีจำนวน 17 องค์ มีทั้งที่เป็นพระพุทธรูปและพระสงฆ์

- 1) ในกรณีของพระพุทธรูป แสดงสองอิริยาบถหลัก คือ ยืนกับนั่ง
พระพุทธรูปยืนมี 5 องค์ มีทั้งที่ประกอบซุ้มด้านหลังและไม่มีซุ้มด้าน

หลัง แต่ได้แสดงรูปแบบในลักษณะเดียวกัน โดยพระกรวางแนบพระวรกาย พระหัตถ์ขวาหงายขึ้น ใช้นิ้วหัวแม่มือกับนิ้วกลางคิ่ววัตถุทรงกลม ส่วนพระหัตถ์ซ้ายคว่ำกระดูกนิ้วชี้ คล้ายอาการกรีดนิ้ว การครองจีวรในลักษณะห่มคลุม โดยพระหัตถ์ทั้งสองโผล่ออกมาจากจีวรที่ถูกแหวกออก ตวัดชายจีวรไปพาดที่พระอังสาด้านซ้ายก่อนทั้งชายจีวรเป็นริ้วซ้อนทับกันลงมาถึงข้อพระบาท ตกแต่งขอบผ้าจีวรด้วยแก้วกลมเล็กๆ เรียงกันเป็นแถว ซ้อนกัน 2-3 แถว ส่วนฐานนั้นจะยื่นบนฐานบัวกลมแต่งกลีบบัวที่รองรับไว้ด้วยฐานขนาดใหญ่ตอนล่าง และซุ้มตกแต่งกรอบซุ้มด้วยใบไม้ฝรั่ง (ภาพที่ 1 และ 2)

ตามคติเถรวาท วัตถุทรงกลมที่พระพุทธรูปทรงถือนั้น อาจหมายถึงผลสมอตามพุทธประวัติและชาดกก็ได้ มีนัยหมายถึงทิพยโอสถของพระพุทธเจ้า และเป็นยาที่ได้รับพุทธานุญาตให้พระสงฆ์ใช้รักษาโรคได้ ในระเบียบการสร้างพระพุทธรูปของไทย (2558: 34) เรียกปางนี้ว่า ปางฉันสมอ แต่จากการรับรู้ของคนในชุมชน เชื่อว่าหมายถึงพระโภชชยคุรุตามคติมหายานมากกว่า

อย่างไรก็ตามการแสดงอิริยาบถยืนของพระโภชชยคุรุไม่ปรากฏมากนัก ส่วนมากเป็นพระพุทธรูปนั่ง ที่บ้างก็ทำเป็นนาคปรก ซึ่งมีทั้งที่ทรงเครื่องและไม่ทรงเครื่อง ตัวอย่างของพระโภชชยคุรุที่ยืน มีถือนม้อยา ได้แก่ พระโภชชยคุรุ สมัยราชวงศ์ถังของจีน ลักษณะเป็นพระพุทธรูปยืนเหนือดอกบัว ไม่มีบริวารประกอบ ครองจีวรห่มเฉียง จีวรเป็นริ้ว พระหัตถ์ขวาแนบพระวรกาย พระหัตถ์ซ้ายยกขึ้นตั้งฉาก ถือนม้อยา พระโภชชยคุรุสมัยเฮอัน ของญี่ปุ่น ก็เป็นพระพุทธรูปยืนเช่นกัน พระหัตถ์ขวายกขึ้น หงายฝ่าพระหัตถ์ออก พระหัตถ์ซ้ายทอดลงให้ในระดับพระนาภี หงายฝ่าพระหัตถ์ขึ้นเพื่อประคองนม้อยา เป็นต้น

พระพุทธรูปดอกไม้นี้ในเมืองพร้าวที่นี้ มีทั้งที่ทรงเครื่องและไม่ทรงเครื่องแบบกษัตริย์ โดยเครื่องทรงของพระพุทธรูปทรงเครื่องนั้น สามารถแยกได้ด้วยมงกุฎที่สวมซึ่งมี 2 ลักษณะ คือ สวมมงกุฎทรงสูง มียอดแหลมคล้ายชฎา พบจำนวน 8 องค์ และสวมมงกุฎทรงเตี้ย ที่ตกแต่งด้วยรูปทรง

สามเหลี่ยมเล็กๆ ตั้งขึ้น เรียงซ้อนสลับกันขึ้นไปคลุมพระอุษณีย์ชะ มีจำนวน 6 องค์ ในจำนวนนี้ มี 2 องค์ ที่ยอดตรีศมีหักหายไป สำหรับเครื่องทรงอื่นๆ ของพระพุทธรูปมีลักษณะเช่นเดียวกัน คือ ทรงสวมกรรเจียรกกรแบบเรียบๆ สวมกรองศอกที่แต่งด้วยรูปดอกไม้ มีอินทธรณู และพาหุรัต สวมฉลองพระองค์แบบพระวราภายที่มีทั้งแขนสั้นและแขนยาว ถ้าเป็นฉลองพระองค์แขนยาว แขนจะเป็นทรงกระบอกรัดรูปถึงปลายพระกร และมักตกแต่งฉลองพระองค์ด้วยเส้นขีดทแยงมุมไขว้กัน สวมสนับเพลา และมีจำนวนเพียง 2 องค์ ที่ด้านหลังทำซุ้มประกอบ ลักษณะซุ้มประกอบตกแต่งด้วยใบไม้ฝรั่งเช่นเดียวกับซุ้มพระพุทธรูปอื่น (ภาพที่ 3 และ 4)

ในส่วนพระพุทธรูปไม่ทรงเครื่อง แบ่งเป็น 3 ประเภท คือ พระพุทธรูปนั่งบนฐานเตี้ย พระพุทธรูปนั่งบนฐานสูง พระพุทธรูปนั่งบนฐานที่มีซุ้มด้านหลัง

ฐานที่เตี้ย มักเป็นฐานเขียงเรียบ และมีจารึกที่ด้านหลังของฐาน มักเป็นฐานของพระพุทธรูปขนาดเล็ก รวมถึงพระอุปัศกับพระบัวเข็มด้วย (ภาพที่ 5)

ส่วนฐานที่สูง เป็นฐานบัวซึ่งทำส่วนบัวคว่ำให้มีขนาดใหญ่กว่าส่วนบัวหงายมาก บางครั้งเป็นฐานบัวซ้อนกัน 2 ฐาน และเน้นบัวคว่ำขนาดใหญ่เช่นกัน ตกแต่งด้วยการปั้นรักสมุกเป็นรูปกลีบดอกไม้และดอกไม้ จึงมีพื้นที่ในการจารึกไม่มากนัก ยกเว้นฐานสูงที่ไม่มีการตกแต่งด้วยลวดลายใด ส่วนฐานที่มีซุ้มด้านหลังมักเป็นส่วนประกอบของฐานสูง (ภาพที่ 6)

สิ่งที่น่าสนใจของพระพุทธรูปกลุ่มนี้ได้แสดงลักษณะของการชักชายจีวรตามแบบที่พระสงฆ์พม่าในปัจจุบันใช้ กล่าวคือ ห่มจีวรเฉียง ปลายจีวรตัววัดขึ้นจากด้านหลังไปบนพระอังสาซ้าย ปล่อยชายจีวรตกลงมาอย่าง เป็นอิสระ พร้อมทั้งชักส่วนหนึ่งของจีวรทางด้านหลังขึ้นมาปิดพระอังสาขวา ชายจีวรด้านล่างแผ่อกและหยักโค้งขึ้นด้านบนบริเวณพระขานูทั้งสองข้าง ส่วนตรงกลางระหว่างข้อพระบาทปล่อยจีวรแผ่เต็มพื้นที่ แสดงร่องรอยของการพาดจีวรผ่านข้อพระบาทเป็นเส้นคู่ จีวรเป็นริ้ว พลิวไหว้อย่างเป็น

ธรรมชาติในล้านนาเรียกการห่มลักษณะนี้ว่าพาดควาย เป็นการนุ่งห่มแบบ
ง่ายๆ ขณะกำลังทำงานในชีวิตประจำวัน ส่วนจีวรที่ซีกขึ้นมาจากด้านหลัง
เพื่อปิดไหล่ขวานั้น เพื่อป้องกันแดดที่ร้อนในขณะทำงาน

2) ในกรณีที่ทำเป็นรูปพระสงฆ์ มีนัยหมายถึงพระอุปัศฌาย์กับพระบัว
เข็ม นอกจากจะแสดงด้วยสัญลักษณ์ใบบัวคลุมศิระชะ (ภาพที่ 7) และปุ่ม
นูนตามร่างกายแล้ว ยังแสดงด้วยภาพใบบัว หอย ปลา อยู่ใต้ฐานพระ พระ
เหล่านี้มีขนาดเล็ก และขนาดใกล้เคียงกันทั้งหมด

มีบางองค์ที่ทำเป็นรูปคล้ายมนุษย์ พระเศียรไม่มีพระอุษณิษะเป็น
ต่อมูนูนขึ้นมา ครองจีวรห่มเฉียง แสดงขอบจีวรพาดข้อพระหัตถ์และข้อ
พระบาท และที่สำคัญ คือ สวมลูกประคำ อันเป็นวัตถุที่ใช้ในการทำสมาธิ
ตามแบบพม่า ไทใหญ่ และล้านนาโบราณ (ภาพที่ 8) บางองค์แสดงกิริยา
ล้วงมือเข้าไปในบาตรที่ประคองไว้บนพระเพลลา (ภาพที่ 9) บางองค์แสดงปุ่ม
เข็มที่บริเวณหัวไหล่ (ภาพที่ 10) รูปพระสงฆ์ที่มีลักษณะพิเศษและพบเพียง
องค์เดียว คือ สร้างไว้เพียงโครงร่าง ไม่ปรากฏรายละเอียดของใบหน้าหรือ
โต เน้นที่ปุ่มเข็มบริเวณหน้าผาก หัวไหล่ทั้งสอง และเข่าทั้งสอง (ภาพที่ 11)

หากพิจารณาจากชื่อเรียกและที่มาของชื่อเรียกพระอุปัศฌาย์กับพระบัว
เข็ม จะพบจุดประสงค์ของการเรียกชื่อที่ต่างกัน กล่าวคือ พระอุปัศฌาย์ ใช้เรียก
ประติมากรรมพระสงฆ์ตามที่ปรากฏประวัติในคัมภีร์ มีส่วนเกี่ยวข้องกับ
ทะเล น้ำ และความอุดมสมบูรณ์ ส่วนพระบัวเข็ม ใช้เรียกประติมากรรมที่
ปรากฏปุ่มนูนตามร่างกาย ซึ่งไม่ได้เจาะจงว่าหมายถึงพระสงฆ์รูปใดแน่นอน
ปุ่มนูนนั้นอาจฝังพระธาตุ หรือตะกรุดตามที่กล่าว ดังนั้น รูปแบบของพระ
บัวเข็มจึงอาจปรากฏร่วมกับพระอุปัศฌาย์หรือพระพุทธรูปก็ได้ เพราะไม่ได้
เน้นที่รูปแบบประติมากรรม แต่เน้นที่ปุ่มนูนและผลของการมีอยู่ของวัตถุ
ที่ฝังภายในปุ่มนูนนั้น

จารึกที่ฐานพระพุทธรูปดอกไม้

พระพุทธรูปดอกไม้ในอำเภอพร้าว พบว่ามีจารึกและสามารถอ่านได้จำนวน 15 องค์ ทั้งหมดเป็นพระพุทธรูปที่วัดป่าตุ่มดอน ส่วนพระพุทธรูปที่วัดสันขวาง แม้จะมีจารึกแต่ไม่สามารถอ่านเป็นประโยคได้ เนื่องจากมีความชำรุดเสียหายมาก จารึกทั้งหมดใช้อักษร 3 ประเภท คือ อักษรธรรมล้านนา อักษรไทใหญ่ และอักษรพม่า โดยอักษรธรรมล้านนาพบมากที่สุด มีบางจารึกที่ใช้ร่วมกับอักษรไทใหญ่ ส่วนอักษรไทใหญ่ที่พบร่วมกับอักษรพม่ามีจำนวน 3 จารึก โดยจารึกอักษรธรรมล้านนา ปรีวรัตโดย กิรณา ลี และจารึกอักษรไทใหญ่กับอักษรพม่า ปรีวรัตโดย พ่อครูสำอาง จางยอด

ทั้งนี้พบว่า พ.ศ. ที่เก่าที่สุดในจารึก คือ พ.ศ. 2438 พบจำนวน 1 องค์ จารึกใน พ.ศ. 2440 จำนวน 2 องค์ จารึกใน พ.ศ. 2467 จำนวน 1 องค์ จารึกใน พ.ศ. 2470 จำนวน 5 องค์ และ จารึกในพ.ศ. 2478 จำนวน 1 องค์ มีรายละเอียดดังนี้

จารึกที่เก่าที่สุด พ.ศ. 2438 พระพุทธรูปหมายเลข ปตด 2561-140 จารึกด้วยอักษรธรรมล้านนา อ่านว่า “...สกก 1258 ตัวป्लीเมืองเจ้า เดือน 9 เพ็ง เม็งวันจัน .....(มุลลสัทธา) หมายถึงลุงพพา เปนเคล้ากับพานิน แล.... (เทา) แห่งตนทังเสียง คีได้อิริสร้างพุทธรูปเจ้า เพื่อจักทานไว้ยัก้าชูปุทธศาสนา พระพุทธเจ้าต่อเท้า 5000 พระวัสสา จุง.... (3) ประกาน มินิพพานเจ้าเปน (ซออัน สันนี้)แต่เทอะ บูร (เ.....)”

จารึกที่พบมากที่สุด คือ พ.ศ. 2470 อาทิจ จารึกที่ฐานพระพุทธรูปหมายเลข ปตด 2561-130 จารึกเป็นอักษรธรรมล้านนา อ่านว่า “...พสกกราชได้ 1289 ตัวปีกาบใจ์ เดือร 9 เพ็งเม็งวัน 1 ปถมมุลลสัทธาหมายมี ทูว่า หลิ่ง ทานไว้กับศาสนา 5000 ภาวัสสา ขอเอานิพพาน...”

จารึกที่ใหม่ที่สุด พ.ศ. 2478 พระพุทธรูปหมายเลข ปตด 2561-141 จารึกด้วยอักษรธรรมล้านนา-ไทใหญ่ บรรทัดด้านบน ชำรุด บรรทัดที่ 2-3 เป็นอักษรไทใหญ่ บรรทัดล่างสุด จารด้วยอักษรธรรมล้านนา ดังนั้นว่า “...1297 ตัวป्लीดับไส้ เดิน 8 แรม 11 คำ....”

จารึกทั้งหมดที่พบอยู่ในช่วง พ.ศ. 2438-2478 ตรงกับสมัยของครูบาหุ่ยเจ้าบุญจุ่ม (บุญจุ่ม) สิริวิชัย ซึ่งท่านปกครองวัดป่าตุ่มดอน ตั้งแต่ พ.ศ. 2424-2512 อันเป็นช่วงพัฒนาวัดหลังจากวัดไม่ได้รับการดูแลรักษา มาระยะหนึ่ง ตามประวัติ ครูบาหุ่ยเจ้าบุญจุ่ม สิริวิชัย เดิมท่านอยู่วัดสันขวาง ต่อมาใน พ.ศ. 2424 คณะศรัทธาวัดป่าตุ่มดอนจึงได้นิมนต์ท่านมาอยู่ที่วัดป่าตุ่มดอน เนื่องจากขณะนั้นมีเพียงสามเณรดูแลวัด ไม่มีพระสงฆ์ ในสมัยของท่านมีการพัฒนาวัดป่าตุ่มดอนอย่างมาก เนื่องมาจากความมีชื่อเสียงของท่าน ทั้งการบูรณะวิหาร การสร้างพระประธานในวิหารเมื่อ พ.ศ. 2454 การสร้างพิภสาดาราที่เขียนด้วยอักษรไทใหญ่และอักษรธรรมล้านนาจำนวนมาก ท่านมรณภาพใน พ.ศ. 2512 สิริอายุกาล 108 ปี 88 พรรษา

สำหรับการสร้างพระพุทธรูปดอกไม้วัดป่าตุ่มดอน พบว่าอยู่ในช่วง พ.ศ. 2438-2478 อยู่ในช่วงก่อนและหลังที่มีการสร้างพระประธานในวิหารวัดป่าตุ่มดอน

ครูบาประเสริฐ ปวโร เจ้าอาวาสวัดหนองปลามัน ตำบลป่าตุ่มดอน อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ ปัจจุบันอายุ 87 ปี (เกิด พ.ศ. 2479) ได้อธิบายตามที่ตนพบเห็นในอดีตว่า พระพุทธรูปดอกไม้วัดป่าตุ่มดอนนี้ ถูกนำเข้ามาจากพม่า ให้คนในพื้นที่ได้เช่าบูชา โดยพ่อค้าวัวต่าง ใช้เกวียนในการบรรทุกด้วยน้ำหนักของพระพุทธรูปดอกไม้วัดป่าตุ่มดอน ทำให้การบรรทุกมาในแต่ละครั้งมีปริมาณมาก หลากหลายรูปแบบ และขนาด โดยเฉพาะขนาดเล็กจะมีการบูชาและนำไปถวายวัดกันมาก เมื่อบูชาแล้วจึงได้ให้หมั่นกวด หรือผู้รู้อักษรธรรม หรืออักษรไทใหญ่ หรืออักษรพม่าในหมู่บ้านจารึกชื่อ พ.ศ. พร้อมคำปรารภนาไว้ที่ฐานทั้งด้านหน้าและด้านหลัง ก่อนนำไปถวายวัดหรือนำไปบูชาที่บ้าน (ครูบาประเสริฐ ปวโร 2566)

การเข้ามาของพระพุทธรูปดอกไม้วัดป่าตุ่มดอนจำนวนมากเป็นช่วงที่มีการบูรณะวิหาร โดยพระพุทธรูปที่พ่อค้าบรรทุกเกวียนมาให้บูชานั้น นอกจากพระพุทธรูปดอกไม้วัดป่าตุ่มดอนแล้ว ยังมีพระพุทธรูปแกะสลักจากหินอ่อน เรียกพระหินหน่อ ส่วนมากเป็นพระพุทธรูปนั่ง และมีการเจาะใต้ฐานพระพุทธรูปให้กลวง เพื่อลด

น้ำหนักรูปของพระพุทธรูปให้มีน้ำหนักเบา ขนย้ายได้สะดวก เช่นเดียวกับ พระพุทธรูปดอกไม้ที่มีน้ำหนักเบา ด้วยเหตุนี้ในพื้นที่ป่าดงดิบ จึงไม่มีช่างฝีมือสร้างพระพุทธรูปดอกไม้หรือพระพุทธรูปหินอ่อน พระพุทธรูปหินอ่อนนี้ สามารถพบเห็นได้ที่วัดป่าดงดิบ และวัดสันฆาง

ทั้งนี้เนื้อหาในจารึก แสดงถึงคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนา 2 คติความเชื่อ คือ

1) คติความเชื่อเกี่ยวกับอายุพระพุทธศาสนา 5,000 ปี เช่น จารึกอักษรธรรมล้านนาที่ฐานพระพุทธรูป ปตต 2561-120 ดังว่า “พสกกราชได้ 1289 ตัวปีกาบใจ เตอร 9 เพ็งเม็งวัน 1 ปถมมูลลสธาหมายมี ทู ว่าหลิ่ง ทานไว้กับสาสนา 5000 ภาวัสสา ขอเอานิพพาน)” เป็นต้น โดยความเชื่อเกี่ยวกับอายุของพระพุทธศาสนา 5,000 ปี ทำให้เกิดความนิยมในการสร้างศาสนสถาน ศาสนวัตถุไว้กับพระพุทธศาสนาจำนวนมาก รวมถึงการสร้างพระพุทธรูปดอกไม้ด้วย แม้จะเป็นความเชื่อที่เกิดจากการอธิบายของพระเถระในภายหลัง แต่ความเชื่อนี้ก็ได้ฝังรากลึกในพุทธศาสนิกชนของล้านนามาช้านาน

2) คติความเชื่อเกี่ยวกับความสุข ได้แก่ การขอให้ได้สุข 3 ประการ โดยมีพระนิพพานเป็นยอด เช่นจารึกอักษรธรรมล้านนาที่ฐานพระพุทธรูป ปตต 2561-117 ระบุว่า “สกก 1289 ปีกาบใจ้เดิน 9 เพ็ง เม็งวัน 1 ปถมมูลลสธา หมายถึง พื่ออยเปนเค้า กับภริยา ลูกเต้า ชู้คนขอเอาสุ้ 3 ภาการ มีนิพพานเปนยอดจิม” เป็นต้น ความสุข 3 ประการที่กล่าวถึงในจารึก คือ 1) กามสุข สุขเนื่องด้วยกาม 2) ฌานสุข สุขเนื่องด้วยฌาน และ 3) นิพพานสุข สุขเนื่องด้วยนิพพาน หรือบางครั้งก็อธิบายว่าเป็น 1) ความสุขในมนุษยโลก 2) ความสุขในสวรรค์ 3) ความสุขในนิพพาน คำปรารภานี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงความต้องการความสุขในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ และแม้ภายหลังตายไปแล้ว ก็เชื่อว่าจะมีโอกาสได้ไปเกิดเป็นมนุษย์อีก หากถึงเวลานั้น ก็ขอให้บุญกุศลที่ทำนำมาซึ่งความสุขในการใช้ชีวิตอย่างมนุษย์ทั่วไป ไม่เพียงแค่นั้น ผู้

ปรารถนายังต้องการความสุขที่เหนือไปกว่า ละเอียดไปกว่าความสุขในโลกมนุษย์ คือ ความสุขในระดับฌาน หรือความสุขในสวรรค์ ซึ่งได้มาด้วยการประกอบบุญกุศล ปฏิบัติธรรม นั่งสมาธิเจริญวิปัสสนา และที่สุดแล้ว ความปรารถนาสูงสุด คือ พ้นออกไปจากสังสารวัฏได้

สรุป

1) รูปแบบพระพุทธรูปดอกไม้ในอำเภอพร้าว

พระพุทธรูปดอกไม้ มีทั้งที่ยืนและนั่ง ในส่วนพระพุทธรูปยืน ได้แสดงการศิวัตถุทรงกลมในพระหัตถ์ขวา ซึ่งอาจหมายถึงพระพุทธรูปปางรับผลสมอตามคติเถรวาท หรือพระไภษัชยคุรุตามคติมหายานก็ได้ แต่คนในพื้นที่ให้ความหมายว่าเป็นพระไภษัชยคุรุ ซึ่งเป็นความเชื่อสืบกันมาแต่โบราณ ส่วนพระพุทธรูปนั่งมีทั้งที่ทรงเครื่องและไม่ทรงเครื่องแบบกษัตริย์ โดยเครื่องทรงแยกได้ด้วยมงกุฎ มี 2 ลักษณะ คือ สวมมงกุฎทรงสูง มียอดแหลมคล้ายชฎา และสวมมงกุฎทรงเตี้ย ที่ตกแต่งด้วยรูปทรงสามเหลี่ยมเล็กๆ ตั้งขึ้น มีทั้งที่สวมฉลองพระองค์แขนยาวและแขนสั้น พระพุทธรูปไม่ทรงเครื่องนั่ง แสดงความโดดเด่นด้วยชายจีวรที่ตวัดขึ้นจากด้านหลังพาดไว้บนพระอังสาซ้าย พร้อมทั้งชกจีวรขึ้นมาปิดพระอังสาขวา ชายจีวรด้านล่างแผ่ออกและหยักโค้งขึ้นด้านบนบริเวณพระขานทั้งสองข้าง ส่วนตรงกลางระหว่างข้อพระบาทปล่อยจีวรแผ่เต็มพื้นที่ ทั้งพระพุทธรูปยืนและนั่ง พบทั้งที่ทำซุ้มประกอบด้านหลังและไม่ทำซุ้มประกอบ การสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่องนี้อาจเป็นไปตามคติ 2 ประการ คือ พระพุทธรูปเจ้าเปรียบได้กับพระจักรพรรดิราชาธิราช และคติเรื่องชมพูดีสูตร ตามเรื่องที่ว่าพระพุทธรูปเจ้าเนรมิตพระองค์ทรงเครื่องอย่างจักรพรรดิเพื่อสั่งสอนพญามหาชมพู

นอกจากพระพุทธรูปแล้วยังพบพระสาวก ที่มีนัยหมายถึงพระอุคุตซึ่งใช้เรียกประติมากรรมพระสงฆ์ตามที่ปรากฏประวัติในคัมภีร์ มีส่วนเกี่ยวข้องกับทะเล และพระบัวเข็มใช้เรียกประติมากรรมที่ปรากฏปูนูน

ตามร่างกาย ซึ่งไม่ได้เจาะจงว่าหมายถึงพระสงฆ์รูปใดแน่นอน รูปแบบพระบัวเข็มจึงอาจปรากฏร่วมกับพระอุปัชฌ์หรือพระพุทธรูปอื่นก็ได้ โดยมีสัญลักษณ์รูปปลา หอย หรือใบบัว ใต้ฐาน

2) จารึกที่ฐานพระพุทธรูปดอกไม้ในอำเภอฟ้าว

พระพุทธรูปดอกไม้ในอำเภอฟ้าว ที่มีจารึกและสามารถอ่านได้จำนวน 15 องค์ จารึกด้วยอักษร 3 ประเภท คือ อักษรธรรมล้านนา อักษรไทใหญ่ และอักษรพม่า พ.ศ. ที่เก่าที่สุดในจารึก คือ พ.ศ. 2438 ส่วน พ.ศ. ที่พบมากที่สุด คือ พ.ศ. 2470 และ พ.ศ. ที่พบใหม่ที่สุด คือ พ.ศ. 2478 ตรงกับสมัยของครูบาทุนเจ้าบุญจุ่ม (บุญจุ่ม) สิริวิชัย ปกครองวัดป่าดุ่มดอน ตั้งแต่ พ.ศ. 2424-2512 เป็นช่วงที่วัดกำลังสร้างวิหารและพระประธานในวิหาร

สำหรับเนื้อหาในจารึก แสดงถึงคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนา 2 คติความเชื่อ คือ 1) คติความเชื่อเกี่ยวกับอายุพระพุทธศาสนา 5,000 ปี 2) คติความเชื่อเกี่ยวกับนิพพาน ได้แก่ การขอให้ได้สุข 3 ประการ คือ 1) กามสุข สุขเนื่องด้วยกาม 2) ฌานสุข สุขเนื่องด้วยฌาน และ 3) นิพพานสุข สุขเนื่องด้วยนิพพาน โดยมีพระนิพพานเป็นยอด

อย่างไรก็ตามพระพุทธรูปดอกไม้ที่มีส่วนผสมของข้าวเหนียวตากแห้งที่พระสงฆ์ล้านนาฉัน ได้แสดงให้เห็นถึงการสำนึกในบุญคุณของข้าวที่เป็นของบูชาอย่างหนึ่ง พระพุทธรูปดอกไม้ที่สร้างจากดอกไม้บูชาหรือข้าวบูชา จึงเป็นพระพุทธรูปอันเกิดจากจิตบริสุทธิ์ของผู้สร้างอย่างแท้จริง

ภาพที่ 1 (ซ้าย) ภาพที่ 2 (ขวา) พระพุทธรูปยืน วัดป่าต๋มตอน ในพระหัตถ์ซ้ายถือผลสมอ อาจหมายถึงพระพุทธรูปปางฉันทสมอ หรือพระโกษชัยคุรุก็ได้ (ที่มา: ศิววงศ์ รักวงศ์วิริศ และ รุ่งอรุณ ปัญจนเนตร)

ภาพที่ 3 (ซ้าย) ภาพที่ 4 (ขวา) พระพุทธรูปนั่ง ทรงเครื่องกษัตริย์ สวมมงกุฎสูง กับสวมมงกุฎเตี้ย (ที่มา: ศิววงศ์ รักวงศ์วิริศ และ รุ่งอรุณ ปัญจนเนตร)

ภาพที่ 5 (ซ้าย) ภาพที่ 6 (ขวา) พระพุทธรูปนั่ง ไม่ทรงเครื่องกษัตริย์
โดดเด่นด้วยการตั้งชายจีวรขึ้นบังอังสาขวา และปล่อยชายจีวรให้ตกลงมาจากอังสาซ้าย
(ที่มา: ศิววงศ์ รักรวงศ์วริศ และ รุ่งอรุณ ปัญจนตร)

ภาพที่ 7 (ซ้าย) ภาพที่ 8 (กลาง) ภาพที่ 9 (ขวา) รูปแบบพระอุปกृत ที่แสดงด้วยโบบัว
หรือการถ่วงมือลงในบาตร หรือสัญลักษณ์โบบัว ปลา และหอยใต้ฐาน
(ที่มา: ศิววงศ์ รักรวงศ์วริศ และ รุ่งอรุณ ปัญจนตร)

ภาพที่ 10 (ชาย) ภาพที่ 11 (ขวา) รูปแบบพระบัวเข็ม ที่แสดงปมบนตามร่างกายทั้ง 9 จุด ได้แก่ หน้าผาก 1 หัวไหล่ 2 ข้อศอก 2 หัวเข่า 2 และข้อเท้าหรือฝ่าเท้าอีก 2 (ที่มา: ศิววงศ์ รักรังศ์วีริศ และ รุ่งอรุณ ปัญจนตร)

บรรณานุกรม

- กรมการศาสนา, 2533. **ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม 9**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.
- กรมศิลปากร, 2558. **พระพุทธรูปปางต่างๆ**. กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์การพิมพ์.
- ครูบาประเสริฐ ปวโร, 2566. เจ้าอาวาสวัดหนองปลามัน. สัมภาษณ์, 12 มีนาคม.
- จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, 2526. **พระราชพิธีสิบสองเดือน**. กรุงเทพฯ: ศิลปาบรรณาคาร.
- ณัฐวุฒิ สุทธิสงคราม, 2502. **พระบัวเข็ม**. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- ชญตม์ ธรรมพิทักษ์, 2563. รายงานวิจัยเรื่อง “แนวคิด ความเชื่อ และพุทธปฏิมากรรมเฉพาะของ พระไภษัชยคุรุฯ โดยใช้ประติมานวิทยา”. กรุงเทพฯ: ภาควิชาทัศนศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.
- ปรมาลิขิตชินโรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระ, 2530. **ปฐมสมโพธิกถา**. กรุงเทพฯ: กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.
- พระปัญญาอันันทมุนี, 2509. **พระบัวเข็ม**. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระศรีวิสุทธิวงศ์, 2598. **พระพุทธรูปศาสนาห้าพันปี**. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2552. **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ เล่ม 8**. กรุงเทพฯ: ไทยพาณิชย์.
- วัชรภรณ์ ดิษฐบ้าน, 2556. “ตำนานอุปัชฌาย์ในสังคมไทย: การรับรู้ตำนานพระอุปัชฌาย์และความสัมพันธ์กับประวัติของพระสาวกผู้อื่น.” **วรรณวิทัศน์** (พฤศจิกายน 2556): 1-28.
- ฮันส์ เพนธ์, 2519. **คำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปในนครเชียงใหม่**. กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี.